

Blå jakaranda

Under besöket i Johannesburg blev Ulla sjuk och stannade därför kvar på vårt billiga hotell. Jag bilade ensam mot Pretoria. Det som då hände blev för mig det första brutala mötet med de vitas förtryck av de svarta och kom att påverka allt vårt arbete framöver.

Ganska nära Pretoria stannar jag för att se om jag kan hjälpa till vid en mindre bilolycka. En vit kvinna har kört in i en framförliggande bil framförd av en äldre svart man. Kvinnan anser att mannen har hela skulden och vill få dit polis. Jag har kört bakom henne och det är uppenbart att hon inte hållit avståndet till hans bil och varit ouppmärksam. Mannen hade fått bromsa in på grund av en alltför snäv omkörning.

Kvinnan verkar chockad och som en vänlighet erbjuder jag henne skjuts till närmaste polisstation. Det finns ju ännu inte mobiler.

– If I leave, that native will run away.

Vi skriver upp bilnumret och hans namn så hittar de honom, svarar jag.

Jag lyckas övertala henne. Först när hon sitter i min bil går jag fram till mannen och säger till honom att köra därifrån så fort vi åkt. Jag skriver upp ett påhittat namn och ett felaktigt registreringsnummer och visar honom vad jag skrivit. Om en polis kom till platsen skulle kvinnan få rätt. Jag hade redan förstått att polisen alltid står på den vita befolkningens sida.

Sedan kör jag kvinnan till en polisstation som hon känner till i Pretorias utkant. Jag sitter kvar i bilen medan hon går in. Jag vet inte varför jag stannar kvar. Kanske för att det är en ovanligt vacker dag på en ovanligt vacker plats.

Gatan är blå, målad med de blommande jakarandaträdens färg. Mot gatans lilatonade asfalt är de nedfallna blommorna blå, men mot den klarblå himlen har träden en lila ton.

Det är en sådan dag vi bär med oss genom livet och som alla andra dagar därefter måste försöka leva upp till, en dag då jag mår bra, ser de blå färgerna och känner värmen och dofterna.

Den blå gatan störs inte av trafik. En äldre svart man närmar sig långsamt. Det är en gammal man i en sliten mörk kostym, glasögon, slips, hatt, käpp och en brun portfölj. Han närmar sig mycket långsamt. Först när han är ganska nära ser jag att han lider av Parkinsons sjukdom. Hans släpande fötter lämnar ett ”skidspår” på gatans blå matta.

Två vita pojkar i de övre tonåren springer förbi mig, där jag sitter i bilen. De rör sig lika fort som den gamle rör sig långsamt. Jag hinner uppfatta att de dribblar en plåtburk mellan sig, att de är skolpojkar, att de bär shorts och knästrumpor och att de är stora och kraftiga. Jag ser att den gamle faller och att pojken på vänstersidan medvetet sparkar honom i huvudet. Jag ser tydligt hur pojkens fot träffar mannens

huvud strax innan huvudet når gatan. Det är en våldsamt spark, kroppen ändrar riktning och följer med.

Jag tror att pojken till höger, han som sprang något före, slog ner den gamle. Antagligen vispade han till honom med armen. Jag är inte säker men varför skulle mannen annars ha tappat balansen? Jag såg inte allt, det gick så fort, men jag är helt säker på att den andra pojken gav den gamle en medvetet riktad spark.

Tillfälligt bytte pojken ut plåtburken mot ett svart huvud.

Pojkarna springer vidare, sparkande plåtburken mellan sig, som om inget hänt. Jag ser inte deras ansikten, ser inte att de någonsin vänder sig om. Fast det hade jag inte kunnat uppfatta, för då är jag redan ute ur bilen, på väg fram mot den gamle. När jag kommer fram sträcker han ut ett ben, rycker till och jag förstår att han är död. Han håller fortfarande i kappen. Hans portfölj och hatt ligger bredvid honom, men glasögonen en bit därifrån. De har inte gått sönder. Av någon anledning tar jag upp dem, viker ihop dem och lägger dem i hans hatt. Överallt runt om oss finns blå blommor. Den blå färgen ger blodet, som stilla rinner ur den dödes öra, en ovanligt stark röd nyans.

Jag ser glasögonen, hatten och allt det andra men jag böjer mig inte ner eller känner efter om han verkligen är död. Någonstans där hinner döden ifatt mig och försätter mig i ett tillstånd av kaos.

Inne på polisstationen hör jag min egen röst prata väldigt forcerat. En av de två poliserna i rummet går fram till fönstret och tittar ut mot den döde. Sedan säger han något på afrikaans, som jag inte förstår, och försvinner bakom en brun skärmvägg som avdelar rummet. Men han går inte ut till den döde utan stannar kvar där inne. Det är fler poliser där bakom. De pratar och en eller två kommer ut och tittar på mig. Polisen som är kvar fortsätter med att skriva ner kvinnans vittnesmål.

Jag skriker:

– En gammal man har blivit mördad och ingen gör något... vad är det här för land? Ett äldre polisbefäl uppenbarar sig i dörren och jag frågar om det är han som har befälet på stationen. Talar om för honom att det är hans skyldighet att ingripa, att kalla på ambulans.

Han ilsknar till och säger saker jag inte förstår. Till slut säger han på engelska att jag får vänta på min tur. Han nickar mot polisen som skriver ner kvinnans vittnesmål och säger:

– Ser du inte att han är upptagen?

Sedan går han tillbaka bakom väggen.

Kvinnan jag kört dit är otålig. Bakom väggen skrattar poliserna, de skrattar som män skrattar åt dåliga historier. När den unga polisen skrivit ner kvinnans rapport går de båda ut tillsammans. Jag hade kört kvinnan till stationen som en vänlighet, hon var chockad efter en trafikolycka och ville absolut rapportera vad hon varit

med om. Hon säger inte adjö, hon tackar inte för skjutsen men jag ser att hon skäms. Om hon skäms över sitt land eller över mitt uppträdande som hennes medföljare vet jag inte. Jag hör en bil starta. Den kör inte genom den blå allén.

Jag ser den gamle mannen ligga på gatan och enstaka människor som går förbi. Ingen stannar, varken vit eller svart. Ilskan rinner ur mig och maktlösheten invaderar mig. Jag har blivit vittne till hur en gammal man blev dödad som på lek. Ingen bryr sig. Tiden står stilla. Jag känner mycket tydligt att tiden stannar. Jag måste sätta mig.

Två poliser kommer slutligen fram till mig och tilltalar mig på afrikaans. De driver med mig och roar sig, men det rör mig inte längre. Till slut säger en av dem på engelska:

– OK, din tur, berätta nu varför du är så upprörd.

En polis antecknar då och då medan jag berättar. Sergeanten kommer också ut, han står i dörren och tittar på. Det tar en oändlig tid och det blir ändå nästan inget skrivet. Han som skriver är nätt och jämt skrivkunnig. Efteråt skall jag skriva under, men eftersom det är skrivit på afrikaans, nekar jag. Ilskan kommer tillbaka.

– Tror ni jag är dum?

Det finns nu fyra poliser i rummet. Jag säger till dem att jag själv kan skriva ner det jag sett. Sergeanten säger till mig att hämta mitt pass och sedan förhör han mig. Han vill veta varför jag är i Sydafrika, vem jag är anställd av, var jag bor och framför allt varför jag är intresserad av ”en old kaffir”.

– Jag skall ge dig ett gott råd, säger han, ta seden dit du kommer. We don't make a lot of fuss about a dead kaffir. Jag har varnat dig och det får räcka med det idag. Se till att du försvinner väldigt fort, egentligen är det min plikt att ta med dig till säkerhetstjänsten.

Där utanför går jag några steg mot den döde, gör en tafatt bockning medan tårarna förblindar mig. De två timmarna på polisstationen blev min första riktigt viktiga lektion i apartheid.

Linoleumsnitt av John Mafangejo